

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 37.02(045)

В.С. Берека,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

ДИДАКТИКА НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК СИСТЕМНА ТЕХНОЛОГІЯ

У статті розглядаються проблеми дидактики неперервної педагогічної освіти як системної технології. Подано категорійний аналіз проблеми дидактики неперервної педагогічної освіти. Розглянуто функції управління неперервною педагогічною освітою в системі підвищення кваліфікації педагогів.

Дидактику неперервної педагогічної освіти ми розуміємо як системну технологію. Такою технологією, без сумніву, займалась і займається андрагогіка – розділ педагогіки, що досліджує проблеми освіти дорослих [1].

До кінця XVIII ст. під словом *технологія* розуміли вчення про мистецтво здійснення будь-якої діяльності. З розвитком промисловості цей термін став використовуватися переважно для визначення процесу переробки матеріалів енергетичного виробництва. В останнє десятиліття дане поняття широко застосовується у всіх сферах людської діяльності (технологія навчання, інформатики, управління, виробництва, політичні технології, соціальні технології, сільськогосподарські технології тощо).

У загальному під поняттям *технології* розуміється сукупність знань, способи обробки чи переробки матеріалів, інформації, надання послуг тощо (програма для комп'ютера, знання і уміння майбутніх спеціалістів, управлінське рішення, педагогічне рішення). Іншими словами, *технологія* – це практичне мистецтво перетворення ресурсів у корисний результат (товар, знання, послуги) за заданою формою, властивостями, станом. У контексті нашого дослідження *технологія навчання, за означенням ЮНЕСКО, – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти. Технологію навчання також часто трактують як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання. Ця галузь орієнтована в більшій мірі на учня, а не на предмет вивчення, на перевірку виробленої практики (методів і техніки навчання) в ході емпіричного аналізу й широкого використання аудіовізуальних засобів у навчанні, визначає практику в тісному зв'язку з теорією навчання* [2: 331].

Але перш за все слід усвідомити зміст терміна *технологічні системи*. Саме вони дають змогу в практичній діяльності неодноразово повторювати процес створення однотипного результату (виробів, продуктів, товарів, знань, послуг) із заданими властивостями.

Метою статті є визначення технологічних характеристик дидактики неперервної педагогічної освіти.

Як правило, технологічні системи є складними, об'ємними і великомасштабними. Для вивчення складних і великомасштабних об'єктів використовується системний підхід, який розглядає об'єкти дослідження як системи. *Системний підхід – напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісних педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складовими будуть сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання, умови, в яких вона перебігає* [2: 305]. Системний підхід використовує сучасні математичні методи дослідження і уможливує вивчення ключових особливостей структур і процесів в об'єктах дослідження. Він застосовується, як правило, для дослідження цілей в управлінні, екології, освіті та інших видах діяльності. Системний підхід є переважно творчим процесом дослідження, який дає змогу виокремити, вивчити і використати системність об'єктів, що вивчаються. Але на відміну від технології системний підхід зазвичай далекий від практики діяльності і практичної реалізації ідей.

Системна технологія об'єднує мистецтво технології з мистецтвом системності, тобто на новому якісному рівні об'єднує можливості прикладної і багато в чому емпіричної науки – технології з можливостями теоретичного апарату системного підходу.

Метод системної технології дає змогу створити теорії для вирішення наукових проблем і конструктивні способи вирішення практичних проблем.

Системна технологія дозволяє спеціалістам, освітнім установам, управлінням освіти, фірмам, організаціям контролювати оригінальні системні технології з будь-якого виду діяльності, тобто процеси досягнення мети, які неможливо виконати "за один раз", перетворювати в систему "просто виконуваних" практичних операцій і дій поетапного досягнення мети діяльності.

Інтеграція і гармонізація концептуальної і технологічної складових, найбільш ефективних моделей методичної служби, які враховують простір розвитку і саморозвитку, дали можливість спеціалістам Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії створити умови для особистісного і професійного розвитку педагогічних кадрів області. У ході відпрацювання цієї стратегії були виявлені такі функції:

- діагностична, на основі якої відпрацьовувались освітні програми випереджаючого впливу на особистість, корекції процесу і системи професійного розвитку вчителя за умов курсової і міжкурсової робіт;
- зворотного зв'язку, реалізація якого дає змогу керівнику (методисту, викладачу) відслідковувати хід виконання завдань, поставлених перед слухачами у процесі курсової роботи;
- орієнтуюча, спрямована на глибоке вивчення в ході курсової і міжкурсової робіт особистості вчителя, його потенційну можливість пройти кваліфікаційні випробування на ту чи іншу категорію;
- стимулююча – з метою залучення в процес інноваційного пошуку невикористаних резервів професійної підготовки, самоосвіти і творчого росту;
- корекційна – з метою коректування курсової і міжкурсової робіт після отримання консультації (на основі контролю);
- виховна, яка спонукає слухачів курсів, методистів і викладачів до творчого пошуку.

Для оцінки якісних параметрів ефективності управління неперервною педагогічною освітою вчителів використовувалися два види критеріїв. Перший – якість засвоєння нового змісту в професійній діяльності (оволодіння знаннями, уміннями і навичками), другий – рівень сформованості особистісних якостей, які мають вирішальне значення для суб'єкта педагогічної діяльності.

Саме особистість учителя, акумулюючи в собі професійно значимі якості, стала основною метою антропоцентрованого управління в інституті післядипломної освіти і головним критерієм ефективності інноваційної діяльності у сфері методичної служби.

У ході дослідження функціональних аспектів педагогічної андрагогіки було встановлено, що серед найважливіших умов успішної організації курсової і міжкурсової робіт з учителями можна назвати:

- 1) реалізацію у змісті курсової роботи з працівниками освіти функціонально-компетентного підходу, який дав би змогу зосередитися не на знаннях (як у вузі), а на професійних уміннях і навичках;
- 2) створення в освітньому просторі системи неперервної освіти психологосупроводжуючого і розвиваючого середовища, яке дало б змогу мотивувати не лише самоосвітню, але й професійну діяльність учителів і керівників шкіл;
- 3) формування в системі методичної роботи вчителів особливої структурної моделі, яка б об'єднувала блоки внутрішньошкільного контролю, атестації і підвищення кваліфікації;
- 4) своєчасну трансформацію організаційно-освітніх завдань (профілізація освіти, апробація нових програм і підручників тощо) у змісті і системі курсової роботи;
- 5) реалізацію ліній наступності між методичними службами республіканського, міського, районного рівнів.

Для закладів післядипломної педагогічної освіти пріоритетними в процесі професійної перепідготовки мають бути завдання професійно-особистісного розвитку спеціаліста, включаючи розвиток комунікативної компетентності. Найбільший ефект, як показує практика, досягається при реалізації "випереджаючих" освітніх програм та інноваційних методик, орієнтованих не лише на поточні, але й на перспективні професійні потреби тих, хто навчається.

Головним завданням системи підвищення кваліфікації працівників освіти в нових умовах повинна стати робота по зміні стратегії підвищення кваліфікації, переорієнтації її на кінцевий результат і на постійний розвиток та саморозвиток освіти. Таке завдання може виконати нова за змістом і за структурою дидактика – дидактика неперервної педагогічної освіти, представлена нами як системна технологія. Проблема в тому, що органи управління освітою, вищі педагогічні навчальні заклади звикли контролювати процес, а не результат. Не можна забувати, що управлінські та контролюючі структури повинні забезпечити функціональне, а не змістове наповнення. Змістове наповнення

післявузівської освіти педагогів має бути за інститутами розвитку освіти, методичними службами районних і міських управлінь освіти.

У зв'язку з очевидними недоліками, які мають місце в українській системі освіти (зокрема, в освітньому процесі ще простежується нахил у предметно-функціональну галузь), ми дослідили проблему освітніх структур у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів, щоб отримати в цьому питанні конкретні результати і бути впевненими в їх достовірності. Так виникла ідея моніторингу освітньої діяльності, визначення переліку показників, за допомогою яких можна оцінити результати роботи не лише вчителів, але й структурних ланок освіти в Хмельницькій області.

У ході досліджень інноваційних підходів до освітньої діяльності була вироблена нова концепція системи підвищення кваліфікації – концепція додаткової освіти педагогів за результатами моніторингу їх практичної діяльності (системна технологія).

Будується ця концепція на таких засадах:

1. У нових умовах в освітній справі особливого значення набуває менеджмент.

Успіх менеджменту залежить від організації маркетингової діяльності на основі дослідження соціуму з метою виявлення затребуваних споживчих послуг, створення економічно обґрунтованих нормативно-правових основ реалізації освітніх послуг; навчання педагогів і співробітників маркетингу і постійного вдосконалення якості освітніх послуг; управління додатковою освітою на основі принципів стратегічного розвитку системи. Складовими компонентами маркетингового підходу до вдосконалення якості освіти дітей є вивчення і формування попиту на освітні послуги, формування ринку освітніх послуг, організація зв'язку виробника і споживача послуги, аналіз ринку освітніх послуг і стратегічне управління цим процесом. Особливості маркетингового підходу до вдосконалення якості додаткової освіти полягає:

- а) у більш високому рівні добровільного вибору освітньої послуги споживачем;
- б) у кількісному і якісному різноманітті асортименту послуг;
- в) у просторовій, часовій, організаційній свободі діяльності.

Ефективність маркетингового підходу до вдосконалення якості додаткової освіти залежить від професіоналізму педагогічних кадрів і управлінської команди; від рівня володіння педагогічними і маркетинговими методами і технологіями вивчення і впливу на ринок освітніх послуг; відповідності наданих освітніх послуг критеріям якості (задоволеність споживача освітніми послугами, змістове різноманіття, повнота і варіативність наданих послуг); високого методичного і технологічного рівня проведення занять; креативності педагогічного колективу в освітній установі; привабливості освітньої установи для споживача освітніх послуг; економічної результативності.

2. Основними результатами розвитку і вдосконалення системи менеджменту в освіті ми вважаємо: якість освітньої послуги, що є основною умовою вибору, умовою затребуваності додаткової освіти; затребуваність, яка ґрунтується на високій якості діяльності освіти як основного компонента економічної ефективності, фінансової стабільності системи освіти; особистісне становлення, особистісний успіх, досягнення, життєву кар'єру; громадянське становлення, набуття соціальних якостей і навиків працелюбності, оптимізму, прагнення до самовдосконалення, наполегливості в досягненні мети; самореалізацію особистості того, хто навчається; формування позитивної "Я-концепції" особистості, її установки на досягнення перспективних цілей, "формування" життєвої кар'єри, "формування" себе як особистості; ціннісні установки особистості; життєвий, соціальний досвід; усвідомлення цінності життя, здоров'я, творчості, дружби, любові.

3. Організацію підвищення кваліфікації за результатами ми визначаємо як систему управління і розвитку, за допомогою якої досягаються результати, визначені і погоджені зі всіма членами освітньої установи. Роз'яснення кожному учаснику смислу його місії, організації з метою досягнення певних результатів набуває не примусово адміністративного характеру, а усвідомлено творчого.

Важливим питанням організації методичної роботи в освітній установі є розмежування понять "результат" і "внесок". Необхідно розпочинати справу з визначення результатів, яких потрібно досягти. Коли результати визначені, розглядаються способи їх отримання. Кожен учасник педагогічного процесу повинен зробити свій внесок у загальну справу колективу.

4. Ми вважаємо, що регіональна модель післядипломної освіти повинна бути не лише антропоцентричною, але й герменевтичною: ця модель включає принципово нові знання, пов'язані з профілізацією змісту освіти, її регіоналізацією, соціалізацією тощо. Герменевтична підструктура передбачає: засвоєння об'єктивного значення професійного знання як системи строгих наукових понять, які відображають найбільш типові, такі, що повторюються в педагогічних явищах і виражені у формі однозначних термінів і силогізмів та посилення загальнокультурного універсального педагогічного розуміння, представленого у фольклорі того чи іншого етносу, історичної, філософської, психологічної і методичної літератури, де відображені ідеали, втілені в культурі

народів різних історичних епох. Такий спосіб інтерпретації здійснюється часто з опорою на образне мислення та інтуїцію.

Герменевтична інтерпретація знання означає вироблення особистого розуміння педагогічного знання на основі рефлексії педагога над власним життєвим досвідом: дитячим, родинним, професійним.

5. Нова організація інформаційного забезпечення методичної служби, яка ґрунтується на впровадженні у сферу методичної роботи інформаційних технологій і на реалізації функцій педагогічного менеджменту, докорінним чином модернізує джерела навчальної і методичної інформації.

Вивчення "Я-концепту" в цих аспектах може бути представлено як самоаналіз взаємовідносин учителя з учнем. Однак пояснити шляхи формування "Я-концепту" лише взаємодіями особистості і оточуючого соціуму неможливо. Особливого значення в цьому плані набуває методична робота, яка формує в учителя мотив на інноваційну діяльність.

6. Зворотний зв'язок у системній технології дає педагогічна діагностика. Під педагогічною діагностикою ми розуміємо систему специфічної діяльності педагогічних колективів, спрямовану на виявлення найважливіших властивостей особистості з метою вимірювання результатів виховання, освіти і навчання. Систему діагностичної діяльності утворюють цілі і методи діагностики, результати та інтерпретація результатів, кадри і установи, які займаються діагностикою і, безперечно, гуманне застосування результатів діагностики в освітньому процесі. Основними сторонами діагностико-оціночної діяльності є предмет, суб'єкт, об'єкт, характер і підстави, за допомогою яких визначаються ті чи інші оцінки, що використовуються в процесі педагогічної діагностики.

Предмет педагогічної діагностики – вимірювання (оцінка) найважливіших властивостей особистості, включених в освітній процес. Звідси випливає, що діагностика є і повинна бути там, де вона ще не проводилася, частиною педагогічної теорії і практики.

Об'єктом педагогічної діагностики є учні і вчителі всіх освітніх закладів. Іноді виникає запитання про освітні системи і про стан освітнього процесу як об'єкта діагностики. Тоді предметом педагогічної діагностики могли б стати оцінка результатів і стану цього процесу.

Як важлива частина процесу освіти, діагностика не відмінняє і не заміняє будь-яких методів навчання і виховання; вона лише допомагає виявити досягнення і прорахунки працівників школи.

За аналогією до трьох основних функцій освітнього процесу виділяють такі ж основні сфери діагностики: виховання, освіти і навчання:

а) у сфері виховання – виявлення і вимірювання складу та структури життєвих установок особистості, ступінь оволодіння особистістю культурним потенціалом людства;

б) у сфері освіти – визначення ступеня розвитку особистості і оволодіння системою узагальнених знань про себе, світ і способи діяльності, тобто знань у широкому значенні цього слова. Сюди, в основному, можна віднести теоретичні і методологічні знання;

в) у сфері навчання – визначення рівня оволодіння переважно конкретними знаннями, вміннями і навиками, здобутими в навчальних закладах. З цього випливає, що навчання більш специфічне, ніж освіта. Ще більш специфічне професійне навчання.

Як доповнення до педагогічної діагностики доцільно використати методи психологічної діагностики. При цьому рекомендується акцентувати не на вивченні структури особистості (це робиться зараз за допомогою особистісних тестів), а на вивченні таких властивостей, як увага, пам'ять, інтелектуальні і творчі здібності.

Таким чином, для діагностики неперервної педагогічної освіти, яка проектується і реалізується нами у вигляді системної технології, можна констатувати наступне:

– для формування "Я-концепту" педагога необхідна соціальна реальність, пронизана взаємодіями різних рівнів, які вчитель активно сприймає через призму свого "Я";

– взаємодія повинна мати об'єктивну і суб'єктивну сторони: перша містить зв'язки, не залежні від суб'єкта, опосередковані, і контролюючий характер взаємодії; друга включає свідомі очікування, часто тотожні;

– соціальна сторона "Я-концепту" має складатися з дій індивіда, його реакції на зміни в зовнішньому світі, впливу на іншого індивіда та зворотної реакції.

Учитель XXI ст. повинен володіти високим рівнем професіоналізму.

Йому мають бути притаманні такі риси, як компетентність і ерудиція, підприємливість і здатність до ризику, ініціативність і самокритичність, творчість і критичний підхід до існуючого стану справ, гнучкість і раціональність мислення, відкритість для дискусії і логічність вчинків, толерантність і творче співробітництво, потреба в отриманні нових знань і вміння створювати умови для розвитку суспільства.

Саме в цьому ми вбачаємо мету неперервної педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Исламшин Р.А. Андрагогика: историко-педагогический процесс и языковая личность XXI века / Р.А. Андрюшин, В.Ф. Гобдухаков. – М., 2005. – 287 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник української мови. – К.: Перун, 2002. – 1148 с.

Матеріал надійшов до редакції 08. 01. 2008 р.

Берека В.Е. Дидактика непрерывного педагогического образования как системная технология.

В статье рассматриваются проблемы дидактики непрерывного педагогического образования как системной технологии. Осуществлен категорийный анализ проблемы дидактики непрерывного педагогического образования. Рассмотрены функции управления непрерывным педагогическим образованием в системе повышения квалификации педагогов.

Bereka V.Ye. The Didactics of Unremitting Pedagogical Education as a Systematic Technology.

The problems of the didactics of unremitting pedagogical education as a systematic technology are revealed in the article. The categorial analysis of unremitting pedagogical education didactics is given. The functions of unremitting pedagogical education management in the system of teachers qualification improvement are considered.